

אזוב יון – שבאמת אינו עניו אלא שחכמתו תחייב אותו שכך ינצח מה שחפץ. כגון שיש אדם שתקוף ממנו, ואם יתיהר כנגדו – לא ישמע הלה את דעתו.
אזוב כוחלי – מחמת שרואה שבני אדם מייקרים ומחשיבים מדה זו, לפיכך הוא מתנהג בה, וצובע עצמו כעניו.
אזוב רומי – שנמצא בו גאות כל כך עד שלא יאות לפניו להתגאה אלא בפני אנשים גדולים.
אזוב מדברי – שלא נמצא בו באמת דבר טוב מה להתכבד, לכן אינו חושש על בזיונו.
אלא 'אזוב' סתם – מי שהש"י חננו במעלות ומדות טובות והוא מלא תורה ואינו מתגאה, שיועד ומכיר שהכל הוא מהש"ת, שחנן אותו – לזה נקרא עניו. (מי השילוח ח"א – לקוטי הש"ס, סוכה)

דף סג

ענינים; פרפראות

'שלך – זה השולה דגים מן הים... ר' יוחנן כי הוה חזי שלך אמר, משפטיך תהום רבה' – מדברי רבותינו כאן מבואר, שקיימת השגחה פרטית על כל מאורע בעולם, כקטן כגדול, ואפילו בבעלי חיים; הקב"ה מזמין את השלך ליתן עונש לאחד מדגי הים הקטנים. וזהו שקרא ר' יוחנן משפטיך תהום רבה – אין כאן תופעה 'טבעית' כללית, אלא השגחה פרטית על כל יצור ויצור. (עפ"י בעל התניא מובא בליקוטי שיחות ח"ז עמ' 36).

ובספרי כמה מן ראשונים נמצא, שההשגחה בבעלי חיים אינה אלא על המין בכללו ולא על הפרט – ע' מו"נ ח"ג ספי"ז; החינוך, ועוד. וע' כאן ברש"י שני פירושים.

רחם – זו שרקק... דתיב אמירי ועביד שרקק' –

'...שבכל אות מאותיות א"ב יש בו כח חיים מיוחד... ולכך בלשון הקודש יש לקול הבעלי חיים כל אחד שם מיוחד, כמו געיה לשור ועריגה לאיל ושאגה לארי וכדומה, בודאי כל אחד משמיע בקולו אותיות אלו; השור ג"ע וכן כולם, וכן צפצופי עופות משמיעים אויות צ"ף ושריקת תרנגול. ובבבא-בתרא (כג.) 'אפיקו לי קורקור' – כי קול העורב אותיות ק"ר. ובפרק אלו טרפות ברחם דעביד שרקק ועל שמו נקרא כך בלשון רז"ל ובתרגום ירקרוקא – על שם קולו ר"ק. והעורב שממונה על בשורות רעות, כמו שאיתא [בסוף ספר הגלגולים] והיינו מפני אכזריותו, ובודאי כל אחד כפי מה שהוא טבעו ותולדתו הרי ממונה כחו על אותו דבר, והוא בטבעו אכזרי כמו שאז"ל (בעירובין כב.), לכך קולו אותיות ק"ר, שהם אתון דשיקרא, כמו שאמרו בזהר (ח"א ב:), והוא קליפת עמלק אשר קרך...'

ורחם שמביא רחמים לעולם עביד שרקק – הוא צירוף אחר מאותיות שקר לאותיות שרק, כטעם אשרקה להם ואקבעם ומביא רחמים. ואין כאן מקום מזה, וזהו הוא כל עומק חכמת הטיורין ושיחת עופות... (מתוך ליקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 126).

למה נקרא שמה חסידה – שעושה חסידות עם חברותיה' –

'... כי כל דבר שהוא בתורת מדה ואינו בדעת והשכל בשביל להרבות כבוד שמים, אף שהוא

גוון טוב – אין בו טוב בשורש, כי כל דבר שהוא בתורת מדה יש בה ההיפך גם כן, כדאי לא בגמרא למה נקרא שמה חסידה, שעושה חסידות עם חברותיה, ומכל מקום היא עוף טמא – כי לפי שהוא בתורת מדה ונמצא בה רחמנות גם על אכזרי והמרחם על אכזרי נעשה אכזר על רחמני...'. (מתוך מי השילוח – ח"ב, ליקוטי השי"ס, ברכות ה: וע"ע שם בירושלמי ב"מ פ"ג ה"ה).

'ככתבם וכלשונם'

'ע"ב' (ב) 'עוף טהור נאכל במסורת...'

– 'ששאלת על החסידה... –

דע, כי בארצנו ובספרד אין אוכלין עוף המקנן על הבתים ואומרים שהוא מעש' (2) אפרוחים ומאכלו צפרדעים, ולועזין קורין אותו סיגוניה ואנו קורין לו חסידה – כך אנו מקובלין בארצנו. ומה נעשה למקומות שאוכלין אותו, הם יאמרו לך עוף טהור נאכל במסורת ואנו מקובלין שהוא טהור. אבל טוב לחקור אחר קבלתם, שמא אדם אחד סמך על חכמתו ובדק בסימניו והכשירו, ואין לסמוך על זה, כי שמא דורס הוא. ועוד, כי יש תשע עשרה מיני עופות טמאים שיש לכל אחד ג' סימני טהרה ושני מיני עופות טמאים שיש לכל אחד ב' סימני טהרה. הילכך אין לסמוך על עופות על בדיקת סימני טהרה.

וכן מציינו בחכמי התלמוד (ע' לעיל כ:): שהיו אוכלין עוף והיו סבורין שהוא טהור, כי מצאו לו סימני טהרה, ואחר כך אסרוהו, וכל שכן בדורות הללו שאין לסמוך על בדיקת עופות.

ודע, כי אני לא הייתי אוכל על פי המסורת שלהם, כי אני מחזיק את המסורת שלנו וקבלת אבותינו ז"ל חכמי אשכנז, שהיתה התורה ירושה להם מאבותיהם מימות החרב, וכן קבלת אבותינו רבותינו בצרפת, יותר מקבלת בני הארץ הזאת. והא דאמרינן עוף טהור נאכל במסורת, היינו בעוף שאין אדם מכיר אותו ואם יבא למקום שאוכלין אותו ויאמרו לו מקובלין אנו שהוא טהור – יסמוך עליהם ויאכל עמיהם, אבל בעוף המקובל מחכמי ישראל שהוא טמא, לא יאכלנו על פי מסורת אחרים הפחותים מהם'.

(שו"ת הרא"ש – כ, כ).

עוד על החסידה – ע' לרבנו ירוחם בנתיב טו ח"ה כא; יש"ש קטו; פרי חדש פב סק"ט. וראה בשיחת חולין).

– ... ודאי, אם היה עוף שאין בו מסורת איסור, אלא שאין מכירין אותו, ובמקום אחר יש להן מסורת שהוא מותר – על זה כתב הרא"ש (כאן) דיש לסמוך על המסורת של אותו מקום, אפילו אם הלך ממקום שאין מסורת למקום שיש מסורת ודעתו לחזור, אפילו הכי שרי לאוכלו שם, ואין בזה משום חומרי המקום שיצא משם, דלא שמעתי אינה ראייה...

והבא להעיד מסורת חדשה על עוף נכרי שאין מכירין אותו – יצטרך שיהיה בר סמכא ומעיד על אנשי מדינה או עיר אחרת שהוא מנהג פשוט שם לאוכלו, או שמקובל מפי אדם גדול, דכדאי לסמוך על עדותו ודודאי דייק שפיר וחזי מאן דאסהיד עליה, אבל איניש דעלמא, או דאסהיד שראה או שמע מאיניש דעלמא – אהא לא סמכינן, דילמא לא דייק שפיר, ובשינוי מועט מתהפך הענין, ועביד דטעי, כדפריך תלמודא (לעיל ז). פרכי טובא אסהדותא דבית שאן 'דילמא...'. עד דמסיק 'חזי מאן גברא רבה דמסהיד עליה...!', וכי האי גוונא קאמר תלמודא 'הוא שיהא בקי בהן ובשמותיהם', וזה אינו נמצא האידנא כלל. (שו"ת מהרי"ל – צה).

'בדבר עופות הנקראים פאזאנע (הוא המכונה 'פסיון') אשר בספר מלמד להועיל כותב להתיר – דברתי עם הגרי"א הענקין שליט"א ולא ידוע עוף זה במדינה זו, ולכן אין לשחוט עליהם כי אין לנו מסורת עליהם. ודברתי עם הר"ר נפתלי קארעלבאך שהיה רב באשכנז ושאלתיו אם זוכר הוא מקהלתו באשכנז בזה, ואמר שלא ידוע לו זה שהיו אוכלין אבל בספר מלמד להועיל מעיד בשם רבו הרב הילדעסהיימער להתיר, אבל כותב שיש קהלות שאין אוכלין אותן, ולכן אף שביש מסורת באיזה מקום יכולין לסמוך גם במקום שאין להם מסורת, על המסורת שבמקום שאוכלין, כדאיתא בש"ך (יו"ד פב סק"א) אם אין להם מנהג לאסור אף כשיודעין מהמסורת עיי"ש. וגם מהט"ז משמע כן, וכן סובר גם הגר"א...

מכל מקום הא על השם לבד ודאי אין לסמוך, דאולי יש דומין לו שנקראו גם כן בשם זה, וגם יש שינוי בהשמות בין המדינות, אלא צריך דוקא שהמעידים יראו ויכירו בטביעות עין שעוף זה הוא שאוכלין אותו במדינה ההיא ויהיו אנשים מדקדקים שלא יאמרו בדדמי שזה קשה להשיג, והרי אנחנו רואין שהרב קארעלבאך שהיה רב בסמוך לשם ולא ידוע לו שאכלו אותן, אף שהתשובה בספר מלמד להועיל נכתבה לחתנו, אלמא דלא היה מצוי אף שם שיהיה לאכילה, ואם כן ודאי לא ימצאו עדים שיכירו בטביעות עין לומר שזהו העוף שאכלו בבערלין בקהלתו של הרב הילדעסהיימער ובעל המחבר מלמד להועיל. ובפרט שיש הרבה עופות הדומים לעוף זה, שצריך לזה דקדוק גדול – שאין לסמוך על סתם אנשים ולא נחשב זה מסורת ואין לשוחטם. ואף אם היתה מסורת טובה היה מהראוי שלא להתירם שלא יטעו בעופות הדומים להם, כדמשמע שם שהוא מנהג טוב' (אגרות משה יו"ד ח"א לד).

יש לציין שמלבד תשובת הרדצ"ה בשו"ת 'מלמד להועיל' הנ"ל, ישנם פוסקים נוספים המתירים את הפסיון לאכילה, עפ"י מסורות מוסמכות. ודוקא זה הנקרא 'פסיון המצוי' – ע' בספר 'מוזן כשר מן החי' (לרי"מ לוינגר שליט"א) ח"א פרק ב.

*

'לוקחין ביצים מן העובדי כוכבים בכל מקום... ודילמא דעוף טמא נינהו?... – הר"ן פרש' בכ"ל מקום' – אפילו במקומות שהעופות הטמאים מרובים מן הטהורים, כגון בקרבת מדבריות. וזהו שהקשו מדוע אין לחוש לביצי עוף טמא. ותרצו שאומר של עוף פלוני טהור.

דף טו

'חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים – טמאה. חלבון וחלבון מעורבין זה בזה – בידוע שהיא ביצת השרץ' – נראה לפרש 'חלמון מבחוץ' – לא שהחלק הצהוב עוטף את חלבון האל החלמון הצהוב עומד בצד הביצה, וכאילו עומד מעל חלבון.

ו'חלבון וחלמון מעורבין זה בזה' כנראה הכוונה כדברי רבנו ירוחם 'מעורין זה בזה' כלומר, אין קרום מבדיל ביניהם כמו בביצת העופות, וקשה להפרידן זה מזה (שיחת חולין ועוד).

'אין מוכרין ביצת טרפה לעובד-כוכבים אלא אם כן טרופה בקערה, לפיכך אין לוקחין מהם ביצים טרופות בקערה' – מפשטות הלשון נראה שהעובדה שמותר למכור להם ביצים טרופות של טרפה, היא הסיבה לכך שאין לוקחים מהם, שמא היא ביצת טרפה שמכרה לו ישראל. אבל מצד עיקר הדין, אילולא היו מוכרים להם ביצים טרופות – היה מותר ליקח.

דף סג

קג. א. אלו פרטים מזהים נתפרשו בסוגיא אודות העופות הטמאים הכתובים בתורה?

ב. כמה עופות טמאים יש?

ג. על סמך מה ניתן לאכול עופות בלתי ידועים?

א. שלך – זה השולה דגים מן הים. (והם היו בקיאים בו לידע במה המדובר. והוא עורב המים. עפ"י רש"י).
דוכיפת – שהודו כפות (- כרבלתו עבה ונדמית כנכפלת לתוך הראש וכפותה שם. והוא עוף גדול כתרנגול. רש"י).

תנשמת – באות (הערוך גורס: בואת) שבעופות. (= לשון מיאוס. הוא עוף הצועק בלילה. רש"י. וכן 'תנשמת' בשרצים – באות / בואת שבשרצים).

רחם – זו שרקק. כיון שבאה רחם – באים רחמים, כלומר גשמים באים לעולם. והוא שנמצא על דבר כלשהו ושורק. (ונמסר במסורת שאם יושב על הקרקע ושורק, שלא כדרכו – סימן בשורה הוא לביאת המשיח).

עורב – שחור. את כל ערב למינו – עורב העמקי, הוא חיוור. וכן עורב שראשו דומה לשל יונה. (וע"ע לעיל סב).

החסידה – זו דיה לבנה, והיא עושה חסידות עם חברותיה בחלוקת המזון.

האנפה – זו דיה רגזנית.

הראה – א"ר אבהו: זו איה, ונקרא שמה 'ראה' – שרואה ביותר, עומדת בבבל ורואה נבלה בא"י.

בסוגיא דובר עוד על עופות רבים, זיהוים ודיניהם, בשמות שהיו ידועים להם, ואין אנו בקיאים בהם.

ב. אמר רב חנן בריה דרבא אמר רב: עשרים וארבעה עופות טמאים הם, (עשרים מפורשים בתורה (דאה וראה – אחת הן; איה ודיה – אחת הן. אביי). ועוד ארבעה מלמינה, למינה, למינו, למינהו).

וחולק על ר' אבהו, שלשיטתו דאה וראה איה ודיה – כולן אחת הן).

שאר העופות שבעולם – טהורים הם. אלא שיש עופות רבים הכלולים באותו מין, וכמו שאמר איסי בן יהודה, מאה עופות יש במזרח וכולם מין איה הם. (ויתכן א"כ שרוב העופות שבעולם טמאים. עפ"י תוס').

ג. עוף טהור נאכל במסורת (אם זכור באדם כשר שאכלו, או שמסר לו רבו או צייד חכם שהוא טהור. רש"י).

ונאמן צייד לומר עוף זה התיר לי רבי הצייד, והוא שיוחזק אותו צייד שהוא בקי במינים האלו ובשמותיהם.

דפים סג – סד

קד. א. האם מותר לקנות ביצים מן הנכרי, או שמא יש לחוש משום ביצי נבילה או טרפה או ביצי מין טמא?

ב. האם אפשר להסתמך על סימנים שבביצה לידע אם היא של מין טהור או של מין טמא?

א. לוקחים ביצים מן הנכרי כשאומר שהן של עוף פלוני טהור, ואין חוששים לביצת נבלה או טרפה, שהן מועטות.

אבל אם אינו אומר של עוף פלוני, לא די כשאומר טהור, שאינו מתירא לשקר בכך, כיון שאי אפשר לבדוק, שיכול להישמט ולומר למין אחר נתכוונתי.

(וכתבו התוס' שעכשיו סומכים לקנות מהם ללא אמירה כלל, כיון שרוב ביצים המצויות בינינו – של מינים טהורים הן, וסומכים על הרוב. וכ"כ שאר פוסקים).
 ודוקא כאשר סימני הביצה מסייעים שהן של מין טהור, שראשה אחד כד וראשה אחד חד, והחלבון סביב החלמון, אבל אם הסימנים הפוכים – ודאי של מין טמא היא ואסורה.
 ואין לוקחים מהם ביצים טרופות בקערה – שחוששים שמא מכרן לו ישראל לפי שהן של טרפה. (התוס' פרשו, כיון שמוכר לו באופן זה, שאינו רגיל, מוכחא מילתא שישראל מכרן לו, אבל כשאין ריעותא – מותר).
 ואולם ביצים שלמות מותר, לפי שאסור למכור להם ביצי טרפה אלא כשהן טרופות.
 (הרמב"ם (מאכ"א ג, יח-יט) פסק שאין לוקחין מן הנכרי אלא אם מכיר את הביצה ויש לו בה טביעות עין שהיא של מין טהור. וכשאינו מכיר אין לוקחין אלא מצייד ישראל כשאומר מעוף פלוני. ואם הוא מוחזק בנאמנות – אין צריך שיאמר מעוף פלוני. ע"ש בראב"ד ובמ"מ. וכן דעת המחבר בשו"ע פג, ז פו, א. ואולם הרמב"ן סובר שגם נכרי נאמן במילתא דעבידא לאגלווי. וע"ע שו"ת משיב דבר ח"ב סוס"י סג; אהיעור ח"ג ח, ב).

ב. מסקנת הסוגיא היא שאין להסתמך על סימנים אלו להתיר, לפי שיש ביצי עורב הדומות לשל יונה, (או שאר מינים טמאים הדומים למינים טהורים). ואולם להפך, כאשר הסימנים מורים על מין טמא – ודאי אסורות. ואם החלבון והחלמון מעורבים – בידוע שהיא ביצת השרץ (או הנחש).
 (נחלקו הראשונים ז"ל אם למסקנא סימני ביצי דגים – דאוריתא, וסומכים עליהם לקולא, או דרבנן ולחומרא).

דף סד

- קה. א. ביצה מרוקמת – מה דין אכילתה; בעוף טהור, בעוף טמא, ובשרצים?
 ב. מה דין גיעולי ביצים וביצים מזוהרות?
 ג. ביצה שנמצא עליה קורט דם – מה דינה?
 ד. ביצת טמאה – האם היא אסורה באכילה מדאוריתא או מדרבנן?

א. ביצה מרוקמת – של עוף טהור – אסורה ולוקין עליה מדרבנן. (לראב"י אסור מדרבנן אפילו אפרוחים שיצאו כל שלא פתחו עיניהם, והסמיכוהו על המקרא וכל השרץ השרץ. לחכמים – מותרים, אבל כל שלא יצאו לאויר העולם, גם לחכמים אסורים מדרבנן, כאמור. הרי"ף פסק כחכמים, ויש פוסקים כר' אליעזר בן יעקב).
 של עוף טמא – אפילו לא ריקמה הביצה – אסורה מן התורה, וכדלהלן.
 של שרצים – אם ריקמה, אסורה מהתורה ולוקה עליה משום שרץ השורץ על הארץ. (אבל לא ריקמה – מותרת, כדין ביצי עוף טהור שלמדנו מן הכתובים את היתרם הגם שהן יוצאות מן החי, וכשם שלענין טומאה אין ביצת השרץ מטמאת אלא בריקום, ה"ה לענין אכילה. עפ"י תוס'. והרמב"ן כתב שללא ריקום אסורה משום היוצא מן החי, אבל אין לוקין עליה אלא בריקום).

ב. גיעולי ביצים מותרות – פרש"י: ביצה טמאה שנתבשלה עם הטהורה – אינה אוסרתה, שאינה נותנת טעם באחרות. והתוס' הביאו פירוש הערוך, שהן ביצים שנפלטו מן התרנגולת ועדיין לא נגמרו. (ולפירוש זה, ביצה אוסרת בבישול בנתינת טעם – ע' להלן צח ובראשונים).
 ביצים המזוהרות, שאין אפרוח קלוט בהם לעולם – נפש החיה תאכלם, ואעפ"י שישבה עליהן תרנגולת ימים רבים.